

процесів, проводити аналіз й самоаналіз навчальних досягнень, здійснювати оперативне корегування навчальної роботи її характеру й методики організації, щоб забезпечити емоційний комфорт й перетворити вузівський процес в цікаве та корисне діло. Адаптація й самоконтроль як важливі частини педагогічного процесу вищої школи, позитивно впливають на успішність й результативність професійної підготовки майбутніх спеціалістів.

Список використаних джерел

1. Фомин В.Н. К трехаспектной модели образовательного процесса / В.Н.Фомин // Высшее образование в России. – 2009. – № 12. – С. 127-131.

*В.А.Гаманюк,
канд. пед. наук, доцент,
Криворізький ДПУ*

МОВНА ОСВІТА В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

У статті аналізується вплив інтеграційних процесів та глобалізації на роль іноземних мов та підходи до їх вивчення у європейських країнах.

Ключові слова: мовна освіта, іноземна освіта, мовна політика, європейський мовний простір, диверсифікація мовної пропозиції, білінгвізм

В статье анализируется влияние интеграционных процессов и глобализации на роль иностранных языков и подходы к их изучению в европейских странах.

Ключевые слова: языковое образование, иноязычное образование, языковая политика, европейское языковое пространство, диверсификация предложенных для изучения языков, билингвизм

The article deals with influence of integration and globalization processes on the role of foreign languages and methods of their studying in European countries.

Key words: language education, foreign language education, languages politic, European languages space, diversification languages proposal, bilinguals

Інтеграційні процеси на європейському континенті стали поштовхом для пошуку ефективних шляхів до порозуміння у межах європейської спільноти. На порядку денному сьогодні окрім процесів децентралізації, інформатизації, демократизації та індивідуалізації суспільства ще й гуманізація, під чим розуміють „поєднання матеріальних і духовних рушіїв людського існування” [1]. Гуманізація суспільства передбачає суттєве підвищення освітніх стандартів, гуманітаризацію освітніх систем та виховання креативного молодого покоління. Вивчення іноземних мов та їхнє місце в системі шкільної освіти та у суспільстві в цілому є частиною гуманістичного підходу в освіті. Зрозуміло, що проблема гуманізації освіти в умовах потужних глобалізаційних процесів у світі є актуальною і для України, бо запровадження європейських норм і стандартів в освіті мають забезпечити європейську культурну ідентичність нашої держави та сприятиме її інтеграції до європейського та світового

інтелектуального і культурного простору [2]. З огляду на це вивчення досвіду інших країн, котрі вже увійшли до Європейського Союзу, представляє значний інтерес.

Освітні системи багатьох європейських країн були предметом вивчення ряду українських та зарубіжних вчених у цій галузі, а саме: Г.Єгорова, Л.Гульпи, О.Кузнєцової, Н.Лавриченко, О.Матвієнко А.Сбруєвої, Мовчан Л.Г. та інших. Досліджувалися різні аспекти освітньої системи, але послідовного, всебічного розгляду системи мовної освіти у контексті новітніх інтеграційних процесів ще не проводилося. Зважаючи на те, що вивчення іноземних мов є складовою мовної освіти, а на території Європи акумульована велика кількість представників з різних країн, постає потреба у вивченні досвіду саме європейських країн на предмет вивчення іноземних мов та їх пропозиції в умовах інтеграції.

Мета статті – дослідити динаміку змін щодо мовної освіти у європейських країнах, мовної пропозиції у середніх навчальних закладах та вивчити особливості навчання іноземних мов в умовах інтеграції, полікультурності та багатомовності суспільства.

У сучасному світі внаслідок потужних глобалізаційних процесів суспільство стикається з небаченим потоком інформації, яка не тільки продукується постійно, але й з'являється різними мовами. Тож постає питання, наскільки ефективно зможе функціонувати багатомовне суспільство зважаючи на той факт, що його існування та функціонування можливе лише на основі мовного чинника. Без мови не змогла б існувати жодна сім'я, спільнота, держава або культурний осередок, а подолання мовних бар'єрів у світовому масштабі сьогодні, як і у минулому, є успішним не завжди, причиною чого не рідко називають ідею національної держави та пов'язану з нею конкуренцію кожної окремої держави та її мови щодо інших держав та мов. Тому єдиною можливістю співіснування є збереження багатомовності Європи, або плюрилінгвізм.

Сприяння плюрилінгвізму та мовної неоднорідності вважається одним з найгуманішних людських прагнень сучасного суспільства, особливо у зв'язку з процесами інтеграції та глобалізації. Як зазначає Рада Європи: "плюрилінгвізм забезпечує необхідні умови для мобільності в межах Європи з метою дозвілля і працевлаштування, але перш за все, залучення усіх європейців, не зважаючи на їхні мовні знання, до соціально-політичного життя Європи та створення почуття європейської ідентичності" [6, с.9], а вивчення лише однієї англійської мови призведе до гомогенізації, мовного відчуження та „ізоляції у відмінності". Така спрямованість мовної політики більшості країн європейського континенту має спільне спрямування з загальноєвропейською політикою плюрилінгвізму, основні положення якої зводяться до трьох основних, а саме:

1) Мовні права є частиною загальнолюдських прав і свобод, тож освітня політика держав повинна сприяти використанню громадянами Європи усього розмаїття мов і загальному визнанню мовних прав інших народів.

2) Демократична розбудова суспільства залежить від мовної освітньої політики.

3) Індивідуальний плюрилінгвізм не тільки не заважає розвитку національної самосвідомості, але й водночас формує європейську ідентичність.

Оскільки Європа є мультилінгвальною у своїй єдності, почуття європейської належності та прийняття європейської ідентичності залежить від здатності взаємодіяти та спілкуватися з іншими європейцями, використовуючи повний діапазон свого лінгвістичного репертуару [6, с.9-10].

Європейський Союз є особливим мовним та культурним простором. В жодному куточку світу не мешкає така значна кількість різних культур та мовних груп в умовах тісного сусідства. Такого роду об'єднання не має прикладів і має розбудовуватися особливим чином. За схожих обставин Канада, наприклад, запровадила дві офіційні мови, Індія та деякі африканські спільноти користуються однією обраною для спілкування мовою, що слугує свого роду об'єднуючим мовним фактором. Жодного з названих шляхів вирішення проблеми спілкування населення в умовах багатомовності у Німеччині навіть не обговорюється. Складність мовної ситуації в умовах ЄС поглиблюється наявністю національних меншин, мови яких виходять з інтеграційних процесів, як це не парадоксально, більш сильними.

Більшість громадян Європи перебувають в неоднорідному мовному середовищі, вони щодня стикаються з декількома іноземними мовами. Особливо у великих містах наявність іншомовних груп є нормою, тут розповсюджуються не тільки давно відомі Німеччині європейські мови, але й мови мільйонів мігрантів-носіїв турецької або слов'янських мов. На сьогодні знання іноземної мови є передумовою успішної інтеграції у європейське суспільство, хоча різні мови завжди слугуватимуть в першу чергу розрізнявальним фактором, показником національної ідентичності носія мови, але вони за певних обставин виступають засобом порозуміння, міжкультурного спілкування та взаємодії. З іншого боку, якщо спільна мова відсутня, багатомовність є гальмом інтеграційних процесів, тому що лише багатомовні комуніканти здатні вести діалог, що веде до порозуміння.

На фоні загальновизнаної потреби вивчення іноземних мов помітно, що знання іноземної мови неоднаково представлене у різних областях ЄС. У більшості країн постійно зростають показники серед молоді, але теж нерівномірно. Так, наприклад, у Люксембурзі всі діти отримують як правило мовну підготовку з трьох іноземних мов, у Нідерландах та Данії мешканці демонструють впевнене володіння мовами, в той час як найбільші нації Євросоюзу залишаються переважно одномовними і починають вивчення іноземних мов пізніше, крім того, отримують не настільки добру підготовку, щоб вільно спілкуватися на належному рівні. Наслідком такого ставлення до іншомовної освіти є неспроможність більшості мешканців Європи спілкуватися хоча б однією спільною мовою. За останні 20 років спостерігаються певні зрушення у цій сфері принаймні за рахунок англійської мови серед представників молодого покоління європейців.

Сьогодні у науковому світі домінує англійська мова, німецька та французька переживають спад у популярності. Англійська мова – це не тільки мова науки, це – мова спілкування пересічних громадян. Її можна чути не тільки на конференціях, спортивних змаганнях, різноманітних конкурсах та заходах, але майже в усіх сферах повсякденного життя. Той, хто сьогодні не володіє англійською, залишається за межами нової всесвітньої комунікативної спільноти. Нині англійська мова перетворилася зі світової мови на мову глобального спілкування.

Розповсюдження англійської мало з самого початку колоніальний характер, з одного боку, внаслідок розвитку торгівлі, а з іншого, через вплив провідних у воєнному сенсі держав США та Великобританії. У 17-18 століттях англійська була мовою колонізації, у 18-19 – мовою індустріальної революції, у 19-20 столітті – мовою провідної економічної, політичної та воєнної сили США. З другої половини 20 століття англійська перетворюється на універсальну мову науки, її використовують у техніці та економіці. Англійська має таке розповсюдження не через те, що ця мова приваблива або найбільше znana у світі, а через впливовість країн, населення яких нею спілкуються [7]. Тож, причини популярності та розповсюдженості саме англійської мови були позамовної природи, тобто скоріше політичними.

Цікавим моментом у організації системі мовної освіти Німеччини є пропонувані до вивчення іноземні мови. Їх пропозиція у закладах шкільної освіти у Європі ґрунтується на домінуванні тих чи інших мов у державних та загальноєвропейських установах. Так, французька мова завжди вважалася мовою дипломатичних представництв, тому службовці нижчої та середньої ланки органів Європейського Союзу спілкуються переважно французькою, в той час як для депутатів Європейського парламенту робочою мовою є англійська. Незважаючи на офіційні пропозиції принципу багатомовності ще й сьогодні робочими мовами як і раніше залишаються англійська та французька. Німецька рідко використовується на офіційному рівні, так як і інші європейські мови, але на англійську як єдину робочу мову європейських структур більшість країн ЄС не погоджується, вбачаючи в цьому прояви утиску.

Прагнення до самоствердження засобом використання національних мов послаблює потребу в одній, загальній для всіх мові спілкування. Як наслідок, у Європі спостерігається відкритість щодо англійської мови з одного боку, та готовність захищати мовну різнобарвність з іншого. Мовне питання залишається відкритим не стільки для загальноєвропейських установ, скільки для населення Європейського Союзу, більшість якого не готове до активного міжнародного спілкування. Так, згідно опитувань, 60% німців, 67% французів, 68% іспанців, 74% англійців та 76% італійців не говорять жодною іноземною мовою. Маастрихтська угода надала кожному мешканцю країн-членів Європейського Союзу громадянство ЄС, але, незважаючи на формальну правову рівноцінність мов, відкритим залишається питання порозуміння простих громадян. Тож, мультилінгвізм став наслідком неможливості визначити принаймні 1-2 мови офіційними мовами спілкування у межах ЄС.

Стабільність Європи неможлива без забезпечення прав меншин, одним з яких є право на мову, тому мовне питання сьогодні є важливою складовою програм багатьох партій. Будь-яка дискримінація багатьох європейських мовних та культурних спільнот містить небезпеку напружень та конфліктів. Тому деякі дослідники наголошують на необхідності створення єдиної для всіх «lingua franca» з одночасним збереженням багатомовної та полікультурної Європи. Збереження культурної та мовної ідентичності та багатомовності не виключає наявності однієї мови, яка б слугувала засобом порозуміння. Але при цьому, як наголошують європейські педагоги й соціологи, не можна надавати англійській мові статус провідної, вона має бути допоміжною мовою, інструментом, що сприяє комунікації. Той, хто дійсно хоче розуміти представників інших культур, носіїв інших мов, не може обійтися без вивчення їхніх мов. Тож, вивчення іноземних мов відіграє в умовах багатомовності неабияку роль [7].

Різні фактори можуть впливати на результативність мовної освіти. До них відносять: особистісні характеристики вчителя та ефективність процесу викладання, час, що відводиться на вивчення, відповідність підручників та навчальних матеріалів, ставлення до навчання та мотивація учнів, можливості практичного використання мови тощо. Ефективність навчання багато в чому залежить від організації процесу навчання та від методики викладання. До сьогодні ще немає теорії щодо того, чому в одних випадках процес навчання є успішним, а в інших завершується повним провалом. Наголошується на тому, що провідну роль відіграє мотивація, те, наскільки серйозно вивчення іноземних мов буде сприйматися суспільством. Там, де визнається необхідність володіння іноземними мовами, увага до мовної освіти прикута на всіх рівнях, є більше можливостей вивчати мову, а науковці займаються цими проблемами більш детально.

Важливу роль у вирішенні проблем мовної підготовки відіграє діяльність Ради Європи, яка рекомендувала країнам ЄС починати вивчення іноземних мов у ранньому віці та пропонує для вивчення не одну, а 2-3 іноземні мови. Через різні економічні, політичні та соціальні умови ця рекомендація не завжди береться до уваги, тому у різних країнах Європи по-різному ставляться до викладання та вивчення іноземних мов. У Німеччині на другому етапі шкільної освіти вивчається як мінімум одна іноземна мова, у гімназіях – 2, при цьому друга мова досить часто – латинська. Крім того, пропонується також і вивчення третьої мови, але це як правило факультативний курс. Учні вивчаються переважно англійська мова, менше представлена французька, вивчення інших мов має поодинокий характер.

У Франції починаючи з 11 річного віку обов'язково вивчається іноземна мова. Мовна пропозиція обмежується англійською та німецькою, але присутні також і інші мови. Другу мову пропонується вивчати з 13 років, але факультативно. Майже 85% французьких школярів вивчають англійську, 12% – німецьку, 3% – інші мови. Другою мовою найчастіше обирають іспанську, і лише 30% – німецьку.

В той час як у 60-х роках 20-го століття у Великій Британії іноземну мову вивчали лише 20% школярів, а у 80х – 80%, сьогодні їх кількість суттєво зросла. Починаючи з 1992 року іноземна мова є обов'язковою дисципліною і має вивчатися протягом п'яти років. Що стосується мовної пропозиції, то як перша мова вивчається переважно французька, інші мови представлені мало.

У Іспанії в рамках восьмирічної початкової школи починаючи з 5-го класу передбачається вивчення іноземної мови, але є пропозиції подовжити початкову школу до 10 років навчання, починати вивчення іноземної мови з 3-го класу, а з сьомого ввести другу мову. Як перша домінує англійська, іноді – французька. Додатково мови можна вивчати у державних мовних школах, які доступні всім, починаючи з 16 років.

Що стосується невеликих європейських держав, то їх мешканці розуміють, що іноземні мови є запорукою гнучкості, мобільності та отримання кращих шансів на працевлаштування. Тому до іноземних мов в таких країнах ставляться більш уважно, а учні свідомо вивчають 2-3 іноземні мови.

Європейський Союз є сьогодні досить великим за територіальними параметрами та кількістю населення, представлених в ньому націй, мов та культур утворенням. Тому одним із загальних завдань для Європи сьогодні є - усвідомити, що задля того, щоб не сприйматися «чужим» необхідно або вивчати декілька іноземних мов, або погодитися з існуванням єдиної для всіх однієї мови спілкування за умов збереження національних мов. Науковці наголошують на тому, що мало хто усвідомлює небезпеку комунікативної кризи, і лише у ситуаціях провалів, що спричинені невдалою комунікацією, мовне питання обговорюється на належному рівні.

Останнім часом піднімаються питання про раннє вивчення іноземних мов та про розширення мовної пропозиції на другому етапі шкільної освіти. У педагогіці представлені дві точки зору: одні пропонують інтенсифікувати вивчення англійської мови, навіть за рахунок інших іноземних мов, а інші – вважають за необхідне урізноманітнити мовну пропозицію, ввести французьку, іспанську, російську та несвропейські мови і зосередитися на закладенні основ мов та ознайомленні з технікою їх вивчення. Висунуто також пропозиції щодо скорочення терміну вивчення першої мови та збільшення терміну вивчення другої, викладання мов носіями, введення так званих фаз інтенсивного вивчення замість традиційних уроків та викладання хоча б частково одного предмету іноземною мовою. Зрозуміло, що такий підхід передбачає також відповідну кваліфікацію педагогічних кадрів. Не всі розділяють цю точку зору, особливо щодо збільшення кількості годин, аргументуючи це тим, що у порівнянні з минулим десятиліттям кількість годин вже збільшена, але на якості знань це не відбилося [7].

Звертає увагу на себе той факт, що свідоме ставлення до вивчення іноземних мов сформувалося внаслідок змін у суспільно-політичному житті країни. На ринку праці у 40% пропозицій однією з вимог висувається знання англійської мови. Що стосується мотивів, що спонукають до вивчення іноземних мов, то серед них спостерігається така тенденція. Англійська

сприймається як засіб спілкування у професійній сфері, французька – як хобі (інтерес до цієї мови та культури Франції спонукає до вивчення); іспанська, італійська та ще деякі інші як засіб спілкування під час подорожей.

Серед всіх пропозицій щодо вирішення мовної проблематики та запобігання комунікативній кризі виділяють такі;

- урегулювання мовного питання за рахунок мультилінгвізму;
- вирішення мовного питання шляхом введення єдиної для всіх мови спілкування (lingua franca, есперанто);
- застосування технічних засобів (електронний переклад);
- визнання англійської мови як універсальної мови спілкування, як технічної мови.

Для мешканців ЄС пропонується вже у межах шкільної мовної освіти:

- як мінімум вивчати англійську мову;
- вивчати дві іноземні мови: першу – англійську, та другу – відповідно до своїх професійних інтересів;
- знайомитися з іншими іноземними мовами, хоча б у межах факультативу.

Висновки: Роль іноземних мов в умовах глобалізації та інтеграції в межах Європи поступово та неухильно зростає. Іноземні мови є сьогодні важливою кваліфікаційною характеристикою спеціалістів у всіх галузях, тому ця дисципліна вводиться до навчальних планів в рамках шкільної та професійної освіти. Основна увага приділяється комунікативному аспекту мовної освіти. Зважаючи на мультикультурний та мультилінгвальний характер суспільства у країнах Європи розширено діапазон мовної пропозиції та збільшено кількість пропонованих до вивчення мов. Курс на багатомовність пояснюється неприйнятністю для Європи однієї універсальної мови спілкування через значну кількість представлених національних мов. Підходи до мовної пропозиції, особливо щодо першої іноземної мови, у різних країнах неоднакові й обумовлюються політичними та соціальними факторами. Зважаючи на різнобарвність мовного ландшафту Європейського Союзу видається неможливим визначити в його межах таку мову, що могла б без утиску інших мов бути засобом порозуміння. Тому єдиним прийнятним з різних позицій шляхом вирішення мовної проблеми у суспільстві тут є багатомовність.

Список використаних джерел

1. Годованець Т.Ю. Ефективне навчання іноземним мовам і європейських країнах – шлях до спільного мовного простору/Т.Ю. Годованець, О.В. Ільїна – http://rusnauka.com/13.DNI_2007/Pedagogica/21433.doc.html
2. Горбатенко В.П. Стратегія модернізації суспільства: Україна на зламі тисячоліть/В.П. Горбатенко-К.: Видавничий центр "Академія", 1999. - С.183.
3. Кузнецова О.Ю. Розвиток мовної освіти у середніх і вищих навчальних закладах Великої Британії другої половини ХХ ст. : Автореф. дис... д-ра пед. наук: 13.00.01 / О.Ю. Кузнецова; Харк. держ. пед. ун-т ім. Г.С.Сковороди. – Х., 2003. - 43 с.

4. Локшина О.І. Етапи розвитку стратегії Європейського Союзу у галузі освіти / О.І. Локшина www.nbuv.gov.ua/ejournals/IT2N/em2/content/07loiet.htm
5. Мовчан Л.Г. Гуманістичні аспекти мовної політики Швеції / Л.Г. Мовчан-
<http://conf.vstu.vinnica.ua/humed/2008/txt/Mowzan.php>
6. Breidbach St. Plurilingualism, democratic citizenship in Europe and the role of English.- Strasbourg: Council of Europe, 2003.
7. Mattusch M. H-J. Globalisierung und europäischer Fremdsprachenunterricht.-
http://www.lingvico.net/db/07_MATTUSCH.htm.

*Г.Б.Штельмах,
канд. пед. наук, доцент,
Криворізький ДПУ*

МОНІТОРИНГ ВЗАЄМОДІЇ СЕРЕДНЬОЇ І ВИЩОЇ ШКОЛИ З ВДОСКОНАЛЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті розглядаються етапи, умови ефективної організації взаємодії середньої і вищої школи із вдосконалення педагогічного професіоналізму.

Ключові слова: організація, взаємодія, педагогічний професіоналізм.

В статье рассматриваются этапы, условия эффективной организации взаимодействия средней и высшей школы по совершенствованию педагогического профессионализма.

Ключевые слова: организация, взаимодействие, педагогический профессионализм.

The article deals with the stages and conditions of effective organization concerning an interplay of secondary school and higher educational institution in the improvement of pedagogical professionalism.

Key words: organization, concerning, pedagogical professionalism.

Процес об'єднання Європи супроводжується формуванням спільного освітнього простору та розробкою єдиних критеріїв і стандартів у сфері освіти в масштабах усього континенту. Україна у своєму прагненні до Європейської інтеграції не може стояти осторонь Болонського процесу. Україна має забезпечити суттєві перетворення в системі освіти. Разом з цим консолідація у світовий простір зумовлює необхідність посилення виховного аспекту всіх навчально-виховних закладів, оскільки Європейська освіта має чітку гуманістичну спрямованість. Особливо це стосується педагогічних навчальних закладів і середньої загальноосвітньої школи, адже провідна роль у вихованні підростаючих поколінь відповідно до сучасних вимог належить вчителю. У зв'язку з цим постає потреба в посиленні виховного впливу процесу перепідготовки педагогічних кадрів як основи удосконалення професіоналізму педагогічних кадрів, спрямованого на розвиток особистісних і професійних характеристик кожного вчителя, розкриття талантів, здібностей, відновлення духовного та інтелектуального потенціалу особистості.